

BO'LAJAK O'QITUVCHINING IJODIY

INDIVIDUALLIGI XUSUSIDA

Maxmudova Nigora Hikmatovna

Osiyo Xalqaro Universiteti

Pedagogika va psixologiya kafedrası o`qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada shaxsning faoliyatning faol sub'ekti sifatidagi xususiyatlari, o`qituvchi oldida doimo murakkab mohiyatiga ko`ra ijodiy vazifalar, ijodkor shaxs uchun xarakterli xususiyatlar yoritib berilgan. Unda o`qituvning ijodiy individualligi qadriyatlar, motivatsiya, ustanovka orqali yo`nalganlik psixik sifat va jarayonlarning individual ko`rinishlari kabi shaxsiy sifatlar; tafakkur mazmuni, daraja va operatsiyalari kabi kognitiv tomonlari tahlilga tortilgan.

Kalit so`zlar: Shaxs, motivatsiya, ijodkorlik, ideallar va hayotiy qadriyatlar, ijodiy individuallik, sustlashtiradigan omillar.

Shaxs – kadrlar tayyorlashning asosiy subyekti va obyektı, ta'lim xizmatlari iste'molchisi va ishlab chiqaruvchisi. Kadrlar tayyorlash sohasidagi davlat siyosati barkamol rivojlangan shaxs - fuqaroning, avvalo, intellektual, ma'naviy-axloqiy va jismoniy rivojlanishi bilan uzviy bog'liq uzluksiz ta'lim tizimi har tomonlama rivojlanishini ko'zda tutadi.

Ta'limning yangi tipini yaratish uchun ta'limning axborot paradigmasini mazmuniga o'zgartirish zarur. Faqat shu holdagina ta'lim pedagogik jarayonning barcha subyektlarini rivojlantirish o'zining asosiy maqsadi etib belgilashi mumkin bo'ladi. Muallif bo'lish qobiliyati, refleksiya qobiliyati, ongning tolerantlik tavsiflari yuzaga kelishi va rivojlanishi va insonning dialogga qodirligi kabi shaxsning xususiyatlari – shaxsning faoliyatning faol sub'ekti sifatidagi xususiyatlari hamkorlik pedagogikasi asosida shaxsga yo'naltirilgan

o'qitish va tarbiyalash sharoitida shakllanishi mumkin. Bunday o'quv jarayonining asosiy maqsadi har bir ta'lim oluvchining ijodiy qobiliyatlari o'sishini ta'minlashdan iborat. Buning uchun esa pedagogning o'zi ijodkor shaxs bo'lishi, ijodiy, mualliflik maktabi tajribasiga ega bo'lishi kerak.

O'qituvchi oldida doimo murakkab mohiyatiga ko'ra ijodiy vazifalar turadi: ta'lim mazmunini va o'qitish mazmunini o'zgartirish; normativlarni tanlash va berilgan normativlarni «kishilarning jonli hislariga» joriy qilish; real, o'zi va o'quvchilar tomonidan (har safar yangidan) yaratiladigan vaziyatlarda harakat qilish. Pedagogik ijod nafaqat ta'lim oluvchining «turgan» madaniyatni o'zlashtirishi va shu asosda ularning individualligini rivojlantirishga ko'maklashadi, balki dunyo manzarasini va unda o'zining shaxsiy obrazini yaratish imkonini beradi.

Shaxsning xususiyati sifatida ijod haqida gap borganda, ta'kidlash joizki, ko'plab tadqiqotchilar alohida xususiyatlarni (qo'rqmaslik, originallik, fikr tanqidiyligi, mustaqillik va b.) tilga olish bilan birga ijodkor shaxsning yaxlit modelini qurishga ham intiladi.

Ye.A Aleksandrova, M.V.Alyoshinaning fikricha, ijodkor shaxs uchun o'quv-ijodiy, motivatsion-ijodiy, ilmiy faollikka barqaror, yuqori darajada yo'nalganlik xos bo'lib, u shaxsga faoliyatning bir yoki bir necha turida ko'ngildagi ijodiy natijalarga erishish imkonini beradigan ijodiy qobiliyatlarning yuqori darajadagi zahirasi bilan birlikda namoyon bo'ladi [2].

D.F.Halpernning [4] ta'kidlashicha, ijodkor shaxs uchun quyidagilar xarakterli:

- shaxsning o'zaro bog'liq sifatlari to'plami (ijodiy yo'nalganlik, motivatsiya, qobiliyatlar, tafakkur, irodaviy sifatlari), bunda motivlar va qobiliyatlar markaziy o'rin tutadi, ular ichki faollik va natijalilikni belgilab beradi;

- ijodkor shaxsning mavjudligi va faoliyati asosiy mazmuni sifatida ob'ektiv va sub'ektiv natijaning majburiyligi;

- bu natijaning yangiligi va originalligi (o'ziga xosligi);

- ijodiy shaxsga nisbatan, shubhasiz, ijobiy axloqiy munosabat;

-shaxs tuzilmasida ijodiy sifatlarning doimiyligi, barqarorligini ta'kidlash.

ijodiy individuallik deganda shaxsning shakllanib ulgargan yaxlit yadrosi, xarakter qirralarini belgilaydigan va shaxsning barcha namoyonliklari avtonomligi, faolligi, o'ziga xosligi va originalligida, ijodiy yo'nalganlikda, shaxsning o'z e'tiqodi va qadriyatlarini oxirigacha himoya qilishga tayyorligida ifodalanadigan boy ichki olamga ega bo'lgan shaxsni tushunish mumkin.

Pedagogning ijodiy individualligi – alohida sifat, umuman shaxsning rivojlanganlik darajasi. Shundan kelib chiqqan holda, unga bir ma'noli (aniq) ta'rif berishning imkoni yo'q. Uning mohiyati butun shaxsning o'ziga xosligi va yaxlitligida (ichki tomon), hayotiy va pedagogik maqsad va vazifalarni qo'yish avtonomligi, xatti-harakatlarning mustaqilligi, hayot va faoliyat mazmunini tinimsiz izlash, topilgan, kechirilgan ideallar va hayotiy qadriyatlarni oxirigacha himoya qilishga tayyorlikda namoyon bo'ladigan o'z ifodasini topgan o'qituvchi shaxsi va faoliyati barcha ko'rinishlarining originalligi, yorqinligi, o'ziga xosligi va keng miqyosligida (tashqi tomon).

Pedagogning ijodiy individualligi uning shaxsining yo'nalganlik (qadriyatlar, motivatsiya, ustanovka); shaxsiy sifatlar (psixik sifat va jarayonlarning individual ko'rinishlari); kognitiv soha (tafakkur mazmuni, daraja va operatsiyalari) kabi mazmuniy tomonlarida namoyon bo'ladi [5].

O'qituvchining yo'nalganligi:

- pedagog shaxsining va faoliyatining ichki sterjenini (o'zagini) tashkil etadigan qadriyatlar, e'tiqod va g'oyalarning mavjudligi:

- shaxsiy maqsadlarning insonparvarlik dominantasi (ustivorliklari);

- o'z faoliyati maqsadini insonni rivojlantirishdek yuksak missiya sifatida tasavvur qilish;

- alohida ruhiy kayfiyat;

- kasbiy faoliyat sohasida amalga oshiradiganlarining hammasini chuqur shaxsiy mazmun bilan to'ldirish;
- o'zini kasbi bilan jiddiy tarzda o'xshatish (bir deb bilish);
- o'ziga ishonch, optimizm, o'zini o'zi dolzarblashtirishga intilish;
- ijodiy motivatsiyaning yuqori darajasi, qiziqishlar doirasi kengligi bilan xarakterlanadi.

Ijodiy individuallikni tavsiflaydigan shaxsiy sifatlarga quyidagilar kiradi:

- voqea-hodisalar borishiga chuqur emotsional sho'ng'ish;
- pedagogik qobiliyatlarning mavjudligi, artistiklik, ekspressiv qobiliyatlar, yoqimtoylik, empatiya, o'z g'oyalarini amalga oshirish va kutilgan maqsadlarga erishishda irodalilik va maqsad sari intilish;
- ochiqlik, samimiyat.

O'qituvchi psixikasining kognitiv sohasi jiddiy omil sanaladi: qabul qilinadigan qarorlarning asoslanish xarakteriga ko'ra u yoki bu tipiga moyillik o'qituvchi individualligining muhim tomoni sanaladi.

Pedagog faoliyatining individual uslubi – u ma'qul ko'radigan usullar tizimi, fikrlash tarzi, muloqot manerasi, talablarni qo'yish va nizolarni hal qilish usullari.

Pedagog individual faoliyatining ijodiy uslubi umumiylik (pedagogik yo'nalganlik, pedagogik qobiliyatlar, psixologik-pedagogik qonuniyatlarni bilish va foydalana olish, psixologik kuyunchaklik, kuzatuvchanlik, pedagogik takt va b.) bilan bir qatorda ko'p jihatdan o'ziga xoslikka (spetsifik) ham ega.

Pedagogning ijodiy individualligi asosan «o'qituvchi – o'quvchi» munosabatlar tizimida, ularning o'zaro hamkorligi ilg'ab bo'lmas intim jihatlarida, ta'lim muassasasining ma'naviy-madaniy muhitiga ta'sirida namoyon bo'ladi. Pedagogning ijodiy individualligi «shaxsiy sifatlarga quyuq aralashtirilgan» nozik, variantiv texnologiyalar yaratish imkonini

beradi [7].

Pedagogning ijodiy individualligi rivojlanishini tormozlaydigan (sustlashtiradigan) omillarga quyidagilarni kiritish mumkin:

- faoliyatga hayot mazmuni sifatida munosabatning yoʻqligi;
- oʻqituvchining oʻz individual xususiyatlarini yaxshi anglab yetmaganligi;
- yagona toʻgʻri bilib, standart xalq-atvorga intilish;
- odat kuchi;
- oʻz kuchiga ishonchsizlik;
- oʻzini oʻzi ijodiy namoyon qilish malaka, koʻnikma va vositalarining mavjud emasligi va b.

Pedagogning ijodiy individualligini aniqlashda faqat eng umumiy yondashuvlar xaqida gapirish, ijodkor shaxslar uchun umumiy boʻlgani holda, har safar oʻzgacha namoyon boʻladigan sifatlarni tavsiflash mumkin. Aslida individuallik u yoki bu sifatni namoyon qilishdagi mana shu oʻziga xoslik, noyoblikda mujassam boʻladi. Bu esa betakrorlik, shaxsning chuqurligi eng qimmatlisidir.

Boʻlajak oʻqituvchining ijodiy individualligini va individual uslubini shakllantirishda boshlangʻich bosqich oʻz-oʻzini tarbiyalash, uning oʻz noyoblighi va ahamiyatliligini anglashini ragʻbatlash, gumanistik (insonparvar) ustanovkalarni (birinchi navbatda, oʻzini va boshqalarni) qabul qilish, tasavvurni, ijodga ehtiyoj va qobiliyatni rivojlantirish boʻlishi lozim.

Demak, OTM oʻqitish jarayonidayoq boʻlajak oʻqituvchining ijodiy individualligini aniqlash va shakllantirishga va uning individual uslubiga eʼtibor qaratish, ularning amaliy namoyon boʻlishi uchun sharoit yaratish zarur. Bu boʻlajak oʻqituvchilarga odatiy xatti-harakatlarning mavjud stereotiplarni bartaraf qilish imkonini beradi, idrok mustaqilligini shakllantiradi. Ularda oʻz hayotining faol subʼekti boʻlish, oʻzini yaratuvchi, boshqalarga oʻxshamagan va ular uchun ahamiyatli deb his qilish fundamental ehtiyojni yuzaga keltiradi.

Shu tariqa bo'lajak o'qituvchining ijodiy individualligi dunyoga kela boshlaydi va uning ta'lim oluvchilar bilan mazmunli ma'naviy-emotsional aloqalari rivojlana boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abdullayeva B.S. Fanlararo aloqadorlikning metodologik – didaktik asoslari: ped. fan. dok. diss... – Toshkent: TDPU, 2006. – 264 b.
2. Александрова Е.А., Алёшина М.В. Элементы индивидуализации учения. //Школьные технологии.-2003.-№2- с. 54-66.
3. Берн Э. Лидер и группа. О структуре и динамике организатсий и групп. – Екатеринбург: Изд-во «Литур», 2000. – 320 с.
4. Halpern D.F. Teaching critical thinking for transfer across domains: Disposition, skills, structure training, and metacognitive monitoring. *Am. Psychol.* 1998, 53, 449-455. [CrossRef]
5. Hollis Helena The influence of reading fiction upon critical thinking. UCL (University College London). 2022. <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10143047>
6. Ma'murov B.B. O'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan o'quv-biluv jarayonini tashkil etishning pedagogik shart-sharoitlari. Ped. fan. nom.dis. Avtoreferati.– Toshkent: 2009. – 26 b.
7. Najmiddinova G.N. Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'quv-biluv faoliyatini shakllantirishning didaktik asoslari. 13.00.01. Ped. fan. nomz. diss... - T.: 2006.- 139 b.
8. Nazarova X.P. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kommunikativ savodxonligini ta'minlashning didaktik asoslari: Ped. fan. nom... Diss... –T.: O'zPFITI, 1999. – 245 b.
9. To'ychiyeva I.I. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tayyorlov guruxi bolalarning fikrlash faolligini rivojlantirish. T.: 2020. Dissertatsiya 13.00.08 – Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi. 194 b.

10. Toirova, G., (2020). The importance of the interface in the creation of the corpus. *Internauka*, 7, DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2057-2020-7-5944>.
11. Toirova G., Astanova G., Rahimova N. Artistic Expressions of a Situational Pragmatic System. // International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE) ISSN: 2277-3878, Volume-8 Issue-3, September 2019. –P.4591-4593
12. Toirova G., Yuldasheva M., Elibaeva I. Importance of Interface in Creating Corpus. // International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE) ISSN: 2277-3878, Volume-8 Issue-2S10, September 2019. –P.352-355.
13. Toirova G, Abdurahmonova N., Ismoilov A., Applying Web Crawler Technologies for Compiling Parallel Corpora as one Stage of Natural Language Processing. 2022 7th International Conference on Computer Science and Engineering (UBMK) Sep. 14 - 16, 2022, Diyarbakir /Turkey pp. 73–75.